

Kunst in de Openbare Ruimte

Participatie van bewoners bij het ontwikkelen van kunst in de woonwijk; een case study

Tijdens het Ontwerp Café (Arnhem, januari 2007) is het kunstenaarsduo Germa Huijbers en Carolina Agelink ingegaan op haar ervaring met het ontwerpen van kunst voor de openbare ruimte. Zij hebben in opdracht van de Gemeente Veenendaal en Patrimonium woonstichting een kunstwerk ontworpen voor de jaren-vijftig-wijk het Franse Gat, in Veenendaal. Het is een proces geweest waarbij de participatie van de wijkbewoners een enorme rol heeft gespeeld.

Huijbers en Agelink met buurtbewoner, de bezitter van de auto, Chevrolet Bel Air (fotograaf: Herman van Ommen)

Stichting Ontwerp Platform Arnhem (O-P-A) staat als netwerkorganisatie midden in het ontwerpveld. Ze brengt partijen samen en biedt ontwerpers hierdoor de mogelijkheid kennis en ervaring uit te wisselen en samenwerkingsverbanden tussen partijen te stimuleren, intensiveren en te faciliteren. Ze ontplooit activiteiten die een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van het ontwerpvlak en aan de rol van ontwerpers bij creatieve en innovatieve processen. Zo wordt er

regelmatig een avond Ontwerp Café georganiseerd (O-P-A, 2004-2007).

Op 16 januari jl. vond er een Ontwerp Café plaats met als thema "Ontwerpen in de Openbare Ruimte". Vijf kunstenaars presenteerden hun projecten, welke varieerden van een ontwerp voor een stoplicht en een busregeling tot een ontwerp van boombanken voor op een schoolplein of een voetbalkooi. Van de vijf kunstenaars die over hun

Marieke de Keijzer
Student Landschapsarchitectuur
marieke.dekeijzer@wur.nl

projecten vertelden, was er een waarvan een reportage in dit nummer van TOPOS bijzonder op z'n plaats is. Germa Huijbers en Carolina Agelink hebben een kunstwerk ontworpen voor het Franse Gat, een Veenendaalse woonwijk uit de jaren vijftig van de vorige eeuw. Ze hebben tijdens het ontwerpen in de openbare ruimte te maken gehad met een breed publiek en zijn in staat geweest met de participatie van de bewoners tot een kunstwerk te komen dat het karakter van de wijk benadrukt. Om aan te sluiten bij de identiteit van de wijk lieten zij zich inspireren door verhalen en voorwerpen uit de jaren '50, welke door de wijkbewoners 'boven tafel' gehaald werden.

Inleiding

De Gemeente Veenendaal en Patrimonium woonstichting schreven een kunstopdracht om het vijftigjarig bestaan van de sociale wijk het Franse Gat te 'verankeren'. "De wijk mocht wel eens in de schijnwerpers komen te staan omdat deze al meer dan vijftig jaar een warme thuisbasis is voor haar bewoners", aldus de gemeente. De opdracht die de gemeente stelde had als doel het sociale klimaat van de wijk naar voren te brengen.

Opmerkelijk is dat de gemeente deze opdracht specifiek aan kunstenaars uitschreef. Deed zij er goed aan de kunstenaar aan te sporen om stil te staan bij het sociale aspect van de wijk? En waarom vroeg zij bijvoorbeeld niet een architect, landschapsarchitect of stedenbouwkundige? Sjoerd Cusveller en Liesbeth Melis geven hier in hun boek *Regionale Identiteit* een heel duidelijk antwoord op. Doordat kunstenaars vaak minder in abstracte concepten denken dan ruimtelijke ontwerpers en meer geneigd zijn om het rechtstreekse contact met het individu op te zoeken – een tendens in de kunst van de afgelopen tien jaar – zijn zij wellicht beter in staat te onderzoeken wat er leeft onder de mensen en dat te verbeelden (Cusveller

en Melis, 2006). Over het algemeen blijven kunstenaars dus beter in staat om het 'emotionele' te vertalen naar een concrete, ruimtelijke vorm. Maar wat betekent het voor een kunstenaar om werk te maken voor in de openbare ruimte?

Rol van kunst in de openbare ruimte

De term 'openbare ruimte' wijst op een omgeving die voor ieder toegankelijk is. De Van Dale definieert 'openbaar' als zijnde synoniem aan 'publiek'. Duidelijk is dat iedereen gebruik maakt van de openbare ruimte, maar dat slechts enkele disciplines er aan ontwerpen (Van Dale, 2005).

De meeste sprekers van het ontwerpcafé brachten naar voren dat het ontwerpen voor de openbare ruimte vraagt om een specifieke aanpak, waarbij de interactie tussen kunstwerk en gebruiker voorop staat. Bij het ontwerpen voor de openbare ruimte is het van belang het werk

als "toegepast werk" een "sociaal statement" te zien, maar zeker niet als een "private expressie". Van belang hierbij is dus om aansluiting te vinden op de activiteiten en het gedachtegoed van de toeschouwer en met het kunstwerk een boodschap over te brengen, de toeschouwer te verrassen, of ergens bewust van te maken.

Uit onderzoek blijkt dat de gebruiker van de publieke ruimte vaak een snelle, routinematige scan maakt van de omgeving, waarna een zeer vereenvoudigd beeld van de werkelijkheid wordt opgeslagen. Kunstcriticus Max Bruinsma (2002) stelt dat "Door het doorbreken van die waarnemingsroutine, kunst de nieuwsgierigheid animeert, die in de dagelijkse ervaring van de openbare ruimte misschien was ingeslapen".

Germa Huijbers sluit zich min of meer aan bij deze gedachte. Ze schrijft hierover: Door middel van beeldende ingre-

Buurtbewoners met een jaren vijftig foto van zichzelf (fotograaf: Herman van Ommen)

Op de tentoonstelling (fotograaf: Herman van Ommen)

pen, geënt op en geplaatst in de openbare ruimte (mijn dagelijkse ruimte die ik met vele anderen deel), wil ik op een directe manier vragen stellen en commentaar geven, met name ten aanzien van de vanzelfsprekendheid van het kijken naar en het omgaan met de ons omringende ruimte. Het bijzondere van het alledaagse dat ik elke dag weer om me heen aantref wil ik in mijn werk naar boven halen. Bovendien zijn de vele gebruikers van de openbare ruimte de beschouwers van mijn werk, die misschien toevallig, maar vrijwel dagelijks met mijn ingrepen geconfronteerd worden. Juist in hun dagelijkse werkelijkheid wil ik hen uitdagen (BKDOC, 2007).

Participatie van bewoners

Duidelijk is dat kunstenaars, bij het werken in de openbare ruimte, over het algemeen te maken hebben met een enorm breed publiek. Essentieel hierbij is de vraag hoe de kunstenaar haar publiek weet te bereiken, of zoals Germa Huijbers het beschrijft “uit te dagen in hun dagelijkse werkelijkheid”. Participatie van betrokkenen lijkt een modetrend in de landschapsarchitectuur en planning, maar ook in de kunst verschuift de aandacht momenteel van het eindproduct naar het proces; het communicatieaspect als geheel. Kunstenaars zijn op zoek naar een nieuwe relatie met het publiek. Ze proberen het individuele contact met de beschouwer op te zoeken. Dit sociaal-maatschappelijke en-

agement was in de jaren zeventig nog een door de kunstenaars geformuleerde utopie (SKOR, 2007).

Als een soort ‘creatieve antropologen’ onderzoeken kunstenaars de culturele identiteit en de waarden die mensen aan hun leefomgeving hechten. Het betrekken van de bevolking bij dit onderzoek is een belangrijk aspect. Enerzijds omdat de bewoners en de gebruikers een onmiskenbare bron vormen, anderzijds omdat het in beeld brengen van de identiteit het bewustzijn van en de betrokkenheid bij de regio vergroot en daarmee dus ook de betrokkenheid bij toekomstige ruimtelijke transformaties (Cusveller en Melis, 2006).

De bewoners van het Franse Gat werden geïnformeerd over het ‘boven tafel’-project via de pers, een aantal nieuwsbrieven en doordat ze contact hadden met het kunstenaarsduo. Germa Huijbers en Carolina Agelink belden om de vijf huizen aan met de vraag “Heeft u iets met de jaren vijftig?”. Er werd een ‘week van de jaren vijftig’ georganiseerd en een tentoonstelling gemaakt met alle verzamelde spullen van de buurtbewoners. Een interessante verzameling, die door de participatie van een multiculturele bevolking uit zowel oer-Hollandse, als internationale voorwerpen bestond. Tentoongesteld werden onder andere een solex bromfiets, een poëziealbum, een kinderwagen, huishoudelijke artikel-

en, kranten en foto’s. Er werd door de bewoners een top 5 gemaakt van de mooiste voorwerpen. De kunstenaars lieten zich vervolgens door deze voorwerpen inspireren bij het maken van het kunstwerk. Ter afsluiting van het project hebben de bewoners een kwartetspel ontvangen, waarop de mooiste voorwerpen afgebeeld zijn.

De betrokkenheid van de bewoners bij dit project is enorm enthousiast geweest. Het ‘participatieve’ binnen het proces is bijna intiem te noemen en is hier zeker geslaagd!

Duidelijk is dat het kunstwerk bestaat uit het gehele proces en dat niet alleen de uiteindelijke objecten het kunstwerk vormen. Toch is het interessant om afsluitend nog kort in te gaan op de uiteindelijke kunstobjecten die nu in de openbare ruimte van het Franse Gat te vinden zijn. Want wat is na zo’n dynamisch proces het uiteindelijke, concrete object dat, contrasterend aan het participatieve proces, blijvend en statisch is?

Kunstobjecten

Uiteindelijk zijn er 27 fotoborden van verschillend formaat op de kopse gevels van de woningen in het Franse Gat geplaatst. Deze fotoborden zijn gebaseerd op de emailen reclameborden uit de jaren vijftig. Op elk fotobord wordt telkens een andere foto afgebeeld. Elk afzonderlijk vijftiger-jaren-object is hierbij geportretteerd met de handen van de eigenaar c.q. bewoner en op de huidige bewaarplaats, zoals op zolder, in de kelder, of op het balkon.

Locatiekeuze

Door de bewoners te vragen om verhalen en voorwerpen uit de jaren vijftig, speelt het kunstenaarsduo in op de betrokkenheid van de bewoners bij hun wijk. Maar naast de *gebruiker* nemen Huijbers en Agelink tevens de *locatie* voor hun kunstwerken als ontwerppuntgangspunt.

Adriaan Geuze merkt op dat kunst te vaak in de openbare ruimte wordt geplaatst, zonder enige relatie met de omliggende omgeving. Hij stelt zichzelf de vraag hoe openbare kunst dan wel betekenisvol kan worden gemaakt en tot zijn recht kan komen. Het antwoord hierop moet worden gezocht in de relatie van het object met de openbare ruimte. “Door kunst en openbare ruimte als een verweven ontwerpogave op te vatten wordt kunst een wezenlijk deel van de ervaring van die openbare ruimte” (Geuze, 2006).

Huijbers en Agelink hebben zelf 27 locaties aangewezen voor de fotoborden. Ze bevinden zich op de kopse gevels van woningen, zodanig dat je bij binnenkomst in de wijk, vanaf de verschillende entrees zicht hebt op telkens een deel van het totale kunstwerk. Door fotoborden op de kopse gevels te bevestigen gaan de kunstwerken zowel letterlijk als figuurlijk een relatie aan met de architectuur.

De exacte locatiekeuze voor de fotoborden heeft het kunstenaarsduo onder andere gemaakt aan de hand van de stand van de zon, de mate van open of beslotenheid, de zichtlijnen, de mate van verspreiding, het formaat en het onderwerp van het bord, de details in de architectuur en uiteindelijk de samenhang van het totaal.

Afsluitend

Germa Huijbers en Carolina Agelink operen sinds 1994 als duo, bij het ontwerpen van kunst voor de openbare ruimte. Beide studeerden af aan de Academie voor Beeldende Kunst en Vormgeving in Arnhem, richting Architectonische Vormgeving Monumentaal.

Literatuur

Ontwerp Platform Arnhem (2007). <http://www.o-p-a.nl>
 Bruinsma, M. (2002) *Kunst. Openbaar. Ruimte.*, 13-11-2002. <http://maxbruinsma.nl/index1.html?kor.htm>
 BKDOC (2007) *Germa Huijbers*, 06-03-2007. <http://www.gelderland.bkdoc.nl/html/artiest/193.html>

Stichting Kunst en Openbare Ruimte (2007).

<http://www.skor.nl>

Geuze, A. (2006) Kunst in relatie tot de ruimte.

Het Landelijk Dagblad. Jrg. 7, No. 1.

Cusveller, S. en Melis, M. (red.) (2006) *Regionale identiteit. Kunst en ruimtelijke planvorming*. Rotterdam: NAI Uitgevers.

Van Dale (2005) *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal (14e druk)*. Utrecht: Van Dale Lexicografie bv.

Summary

On the 16th of January *Stichting Ontwerp Platform Arnhem* (O-P-A) organized an evening (Ontwerp Café) about art in pu-

blic space. O-P-A is a network organization for design in Arnhem. Among others artists, Germa Huijbers en Carolina Agelink spoke about their experience of designing for public space, focusing on a project they did in Veenendaal. The artists created artworks for the neighborhood Franse Gat in Veenendaal, a neighborhood that was built during the nineteen-fifties. They asked the inhabitants to inspire them by collecting stories, pictures and objects from the 50's. The people participated enthusiastically with this project.

Fotobord aan flatgevel (fotograaf: Herman van Ommen)

